

**«ЖАҢА ТАРИХИ ШЫНДЫҚ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ
МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТ ЖҮЙЕСІ»**

**Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның
баяндамалар жинағы**

**Сборник докладов международной научно-
практической конференции
«СИСТЕМА ГОСУДАРСТВЕННОГО АУДИТА В
УСЛОВИЯХ НОВОЙ ИСТОРИЧЕСКОЙ
РЕАЛЬНОСТИ»**

**Collection of reports of the international scientific
and practical conference
“THE SYSTEM OF STATE AUDIT IN THE CONTEXT
OF A NEW REALITY”**

НҰР-СҰЛТАН 2021

УДК 657.6
ББК 65.053
С23

С23 Сборник докладов международной научно- практической конференции «Система государственного аудита в условиях новой исторической реальности» = Collection of reports of the international scientific and practical conference “The system of state audit in the context of a new reality” = «Жаңа тарихи шындық жағдайындағы мемлекеттік аудит жүйесі» Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның баяндамалар жинағы. – Нұр-Сұлтан: - 549 б.

ISBN 978-601-337-598-4

Жинаққа жаңа тарихи шындық жағдайындағы мемлекеттік аудиттің өзекті мәселелері бойынша студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және профессор-оқытушылар құрамының баяндамалары кірді

The collection includes reports of students, undergraduates, doctoral students and teaching staff on topical issues of state audit in the context of a new historical reality

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и профессорско-преподавательского состава по актуальным вопросам государственного аудита в условиях новой исторической реальности

ISBN 978-601-337-598-4

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2021

2. Экономикалық кітапхана: Мемлекеттік аудиттің шетелдік модельдері:
<http://eclib.net/15/42.html>

3. Канаданың «Жалпы аудитор туралы» заңы:
<https://lawslois.justice.gc.ca/eng/acts/a-17/page-1.html#h-7088>

4. Италияның «Мемлекеттік шоттарды тексеру туралы» заңы:
<https://www.loc.gov/law/foreign-news/article/italy-legislation-on-the-audit-of-governmentaccounts/#:~:text=The%20legislation%20sets%20forth%20rules,%2C%20and%20re->

5. Израильдің «Аудиторлық қызмет туралы» заңы:
<https://www.justice.gov.il/ru/Units/AccountantsCouncil/Pages/default.aspx>

6. Қытай Халық Республикасының «Мемлекеттік бақылау туралы» заңы:
<http://en.people.cn/90785/7919887.html>

7. Азербайжан Республикасының «Есеп палатасын бекіту туралы» заңы:
https://republic.preslib.az/ru_d4-64.html

МЕМЛЕКЕТТІК БЮДЖЕТТІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ МӘНІНІҢ ЗАМАНАУИ АСПЕКТІЛЕРІ

Газизова Н.М.

Мемлекеттік аудит мамандығының 2-курс студенті

Ғылыми жетекшісі Жахметова Айнура Каиржановна

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті, Атырау қ,

Қазақстан Республикасы

E-mail: g.nur@bk.ru

Аннотация. Бұл мақалада Қазақстан Республикасының және АҚШ-тың бюджеті, бюджеттің әлеуметтік-экономикалық мәніні және заманауи аспектілері көрсетіледі. Сонымен қатар, шет елдердің мемлекеттік бюджеті соның ішінде АҚШ-тың мемлекеттік бюджеті - негізгі қағидалар айтылады. Соңғы жылдардағы АҚШ-тың экономикасы, оның әр президенттер тұсында әлеуметтік-экономикалық жағдайы қандай болғандығы жайында статистика көрсетіледі.

Сан алуан қаржы байланыстарында жекелеген ерекшеліктері бедерленетін айрықша салалар бар. Мәселен, мемлекеттің кәсіпорындармен, ұйымдармен, мекемелермен және халықпен қалыптасатын қаржы қатынастары қоғамдық өнімді құндық бөлудің айрықша саласын құрайды. Бұл қатынастарға бөлу процесінде туындайтын ортақ белгілер тән және олар қоғамдық қажеттерді өтеуге арналған, орталықтандырылған қаражат қорын құрып, пайдалануға байланысты. Бұл процесс мемлекеттің тікелей қатысуымен жүзеге асырылып отырады. Қаржы қатынастарының бұл жиынтығы «Мемлекеттік бюджет» деп аталған ұғымның экономикалық мазмұнын құрайды.

Мақалада мемлекеттік бюджеттің мәні қарастырылған және бюджет жүйесі, жағдайындағы бюджеттік саясатты бағалау, сондай-ақ бюджет қаражатын тиімді жұмсау мәселесін шешу жолдары ұсынылды.

Аннотация. В статье описывается бюджет Республики Казахстан и США, социально-экономическое значение и современные аспекты бюджета. Кроме того, основные принципы государственного бюджета зарубежных стран, в том числе государственного бюджета США. Статистика по экономике США за последние годы, ее социально-экономическое положение при каждом президенте.

Это особая область, которая уважается в индивидуальных отношениях в области финансовых отношений. Например, финансовые отношения, формируемые государством с предприятиями, организациями, учреждениями и населением, не представляют собой особую часть распределения стоимости общественных благ. Эти отношения характеризуются тем, что в процессе разделения они характеризуются использованием набора документов, которые используются для удовлетворения потребностей общества. Этот процесс осуществляется при непосредственном участии государства. Этот набор финансовых отношений не отражает экономического содержания понятия «государственный бюджет».

В статье рассматривается сущность государственного бюджета и предлагаются пути решения бюджетной системы, оценки бюджетной политики, а также эффективного использования бюджетных средств.

Annotation. The article describes the budget of the Republic of Kazakhstan and the United States, socio-economic significance and modern aspects of the budget. In addition, the basic principles of the state budget of foreign countries, including the US state budget. Statistics on the US economy in recent years, its socio-economic position under every president.

This is a special area that is respected in individual relationships in the area of financial relations. For example, financial relations formed by the state with enterprises, organizations, institutions and the population do not represent a special part of the distribution of the value of public goods. These relationships are characterized by the fact that in the process of separation they are characterized by the use of a set of documents that are used to meet the needs of society. This process is carried out with the direct participation of the state. This set of financial relations does not reflect the economic content of the concept of "state budget".

The article examines the essence of the state budget and suggests ways of solving the budgetary system, assessing budgetary policy, as well as the effective use of budgetary funds.

Түйінді сөздер: мемлекеттік бюджет, бюджет жүйесі, бюджет, бюджет тапшылығы, мемлекеттік органдар, жиынтық бюджет, статистика, шығындар, кірістер.

Мемлекеттік бюджет дегеніміз - мемлекеттің бір жылға қарастырылған негізгі қаржы жоспары. Оның орындалуы республикалық заңдарымен

бекітіледі. Республикалық немесе мемлекеттік бюджет республикалық парламентінде қаралып, талқыланып, бекітіледі. Мемлекеттік бюджет экономикадағы ақша айналымын орталықтанған қордың жинақталуын және жұмсалуды көрсетеді. Бюджет арқылы әр түрлі меншіктегі мекемелердің ақшалары жинақталады. Жинақталған қаражатты халық шаруашылығын қаржыландыруға, әлеуметтік және мәдени салаларға бағыттап отырады, мемлекеттің қауіпсіздігін сақтау үшін жұмсайды.

Мемлекетті басқару органдарын ұстауға жергілікті бюджеттерге көмек беру үшін жұмсалады. Қаржыны орталыққа бағындырудың үлкен экономикалық және саяси маңызы бар. Бұл мемлекеттің негізгі бағытын шешуге арналған үкімет нарыққа өткен уақытта мемлекеттік бюджет өзінің негізгі қызметін сақтап қалады. Мемлекеттік бюджеттің дербес бөлу сферасы ретінде көрсетілуі сәйкес орталықтандырылған ресурстар көмегімен толықтырылуды қажет етеді. Ақша қаражаттарын орталықтандыру ел экономикасы масштабында олардың толастаусыз айналымын және қаржы тоқтаусыз жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін қажет.

Бюджеттің экономикалық мәні – ол мемлекеттің негізгі пайдалылығы жоғары салаларды ғылыми-техникалық прогресс жобасы арқылы қаржыландырылып, сол арқылы мемлекеттік қаржы салымын қамтамасыз етеді. Қазіргі кезде мемлекеттік бюджет монополиялық баға мен монополиялық пайданы қолдауға қолданылып келеді, яғни ол монополиялық өнімдерге бағаны бекіту, салық жеңілдіктерін еңгізу, монополистерге мемлекеттік субсидия бөлу және басқалары арқылы жүзеге асырылады.

Қазақстан Республикасының бюджетіне сипаттама

Бюджеттік жүйе - мемлекеттің бүкіл қаржы жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі. Бюджет жүйесі экономикалық категория ретінде - бұл мемлекет пен заңды тұлғалардың, жеке тұлғалар мен аймақтардың орталықтандырылған ақша қорын - бюджеттерді, оларды қалыптастыру әдістері мен әдістерін қалыптастыру мен пайдалану жөніндегі қаржылық қатынастардың жиынтығы, сондай-ақ осы қатынастарды басқару органдарының жиынтығы. Басқаша айтқанда, бюджеттік жүйе деп барлық деңгейдегі бюджеттердің және Қазақстан Республикасының Ұлттық қорының, сондай-ақ экономикалық қатынастар мен құқықтық нормаларға негізделген бюджеттік процестің және бюджеттік қатынастардың жиынтығы түсініледі.

Қазақстан Республикасында 2005 жылғы 1 қаңтардан бастап күшіне енген Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 24 сәуірдегі № 548-ІІ Бюджет кодексінің 6-бабына сәйкес бюджеттер жүйесіне бюджеттердің келесі түрлері мен деңгейлері енгізілген:

- республикалық бюджет;
- облыстық бюджет, республикалық маңызы бар қаланың, астананың бюджеті;
- ауданның (облыстық маңызы бар қаланың) бюджеті.

Бюджеттік заңнамаға сәйкес бюджеттердің барлық түрлері мен деңгейлері дербес болып табылады. Елдің бюджет жүйесінің құрылымында

мемлекеттік төтенше бюджет және Қазақстан Республикасының Ұлттық қоры да қарастырылады.

Бюджеттік кодекске сәйкес Қазақстан Республикасының Үкіметінің бюджеттік қатынасы аумағындағы құзыретіне келесі қызметтер кіреді:

- әр түрлі көрсеткіштер есептеу әдістерін анықтау;
- бюджеттерді жасау мен атқару тәртібін қамтамасыз ететін әр түрлі процедуралар тағайындау мен бекіту;
- республикалық бюджет пен оны атқару жөніндегі есепті Қазақстан Республикасының Парламентіне ұсынылуы;
- Қазақстан Республикасының Ұлттық банкімен бірге Қазақстан Республикасының Ұлттық қорын қалыптастыру мен пайдалану жөнінде жылдық есеп беру.

Қазақстанның мемлекеттік бюджеті туралы деректер

Көрсеткіштің	Мәні	Кезеңі
Мемлекеттік бюджет	-1901414 KZT млн. - 4.468 млрд. АҚШ доллары	қырк. 2020
Мемлекеттік шығыстар	4272502 KZT млн. 10.039 млрд. АҚШ доллары	3 тоқсан/20
Мемлекеттік кіріс	10242778 KZT млн. 24.068 млрд. АҚШ доллары	қырк. 2020
Мемлекеттік бюджет ЖІӨ-нен	-1.8 %	2019

Қазақстандағы мемлекеттік бюджеттің салдосы қандай?

• Қазақстандағы мемлекеттік бюджет тапшылығы 2020 жылғы қыркүйекте 1901414 миллион теңгеге (4,468 миллиард АҚШ доллары) түсті. Максималды профицит 640347 миллион теңгеге жетті, ал тапшылық -1901414 миллион теңгеге жетті.

- Қаржы министрлігі ай сайын жариялайтын мәліметтер.

Қазақстанның мемлекеттік бюджетінің көлемі қандай?

• Қазақстандағы мемлекеттік кірістер 2020 жылғы қыркүйекте 1 0242778 миллион теңгеге дейін өсті (24.068 миллиард АҚШ доллары). Ең жоғарғы көлемі 12758479 миллион теңгені, ең төменгі мөлшері 53 663 миллион теңгені құрады. Қаржы министрлігі ай сайын жариялайтын мәліметтер.

Қазақстанның мемлекеттік бюджетінің көлемі қандай?

• Қазақстандағы мемлекеттік шығыстар 2020 жылдың үшінші тоқсанында 4272502 миллион теңгеге (10.039 миллиард АҚШ доллары) дейін өсті. Ең көп көлемі 6349832 миллион теңгені, ең азы 150857 миллион теңгені құрады.

- Деректерді тоқсан сайын Орталық статистикалық агенттік жариялайды.

АҚШ мемлекеттік бюджеті - негізгі қағидалар

АҚШ бюджеті - бұл салық төлеушілердің ақшасы жұмсалатын барлық баптарды егжей-тегжейлі көрсететін федералды үкіметтің кірістері мен шығыстарының қысқаша мазмұны. Федералдық орталықтың негізгі шығыстары қорғаныс, денсаулық сақтау және әлеуметтік бағдарламалар болып табылады. Бюджетті қабылдау Конгресстің мұқият сараптамасынан кейін жүзеге асырылады.

Бюджет көлемі

2019 жылы АҚШ бюджеті шығындар бойынша 4 триллион долларды құрады, ал оның кіріс бөлігі тек 3,3 триллион долларға тең. Өткен жылмен салыстырғанда бюджеттің шығыс бөлігі 128 миллиард долларға өсті.

Шығыстардың басым бөлігі денсаулық сақтау саласына (1 трлн 77 миллиард), әлеуметтік қамсыздандыруға (939 миллиард) және қорғанысқа жатпайтын мемлекеттік шығындарға (610 миллиард немесе жалпы бюджеттің 15%) жұмсалды. АҚШ бюджетін жұмсаудың тағы бір маңызды бөлігі қарыздар мен облигациялар бойынша пайыздарды төлеу болып табылады.

Табыс көздері

Федералды үкіметтің шығындары жылдан-жылға өсіп келе жатқанымен, мемлекеттік бюджеттің кірістері де айтарлықтай болмаса да өсуде. Федералды үкіметтің негізгі кіріс көзі жеке табыс салығы болып табылады, ол 1,587 млрд доллардан астам кіріс немесе жалпы бюджеттің 48% құрайды.

Тағы 35% немесе 1,162 млрд әлеуметтік сақтандыру түсімдерінен келеді. Корпоративтік салықтар бюджеттің тек 9% құрайды немесе 297 млрд. АҚШ бюджетінің қалған бөлігі акциздерден, сыйлықтар салығынан және мүлік салығынан алынады.

Салық түсімдері АҚШ-тың Жалпы ішкі өнімнің шамамен 17% құрайды. Алайда, салықтық түсімдердің орасан зор көлеміне қарамастан, мемлекеттік бюджет айтарлықтай тапшылыққа ие, ол 2017 жылы 665 миллиардты құрады, бұл ЖІӨ-нің шамамен 3,5% құрайды.

Ақш-тың мемлекеттік бюджет көрсеткіштері

Көрсеткіштің	Мәні	Кезеңі
Мемлекеттік бюджет	-284000 USD млн. - 284 млрд. USD	қазан 2020
Мемлекеттік шығыс	3330 USD млрд.	3 кв./20
Мемлекеттік кіріс	237698 USDмлн. 237.698 млрд. USD	қазан 2020
ЖІӨ-ден мемлекеттік бюджет	-4.6 %	2019
ЖІӨ-ге мемлекеттік шығындар	37.8 %	2018

АҚШ-тағы мемлекеттік бюджеттің салдосы қандай?

- Құрама Штаттардағы мемлекеттік бюджеттің тапшылығы 2020 жылғы қазанда 284000 миллион АҚШ долларына (284 миллиард АҚШ доллары) дейін төмендеді. Максималды профицит 214255 миллион долларға және тапшылық 864074 миллион АҚШ долларына жетті.

- Деректер Қаржылық менеджмент қызметімен ай сайын жарияланады.

АҚШ-тағы Президенттердің Мемлекеттік бюджет көрсеткіштері

Аты	Кезең	Басы	Соңы	Макс.	Мин.	Өзгер.% басы/соңы
ДональдТрамп	20.01.2017 -	51257.0000	- 146796.0000	182428.0000	- 215248.0000	-386.39%
БаракОбама	20.01.2009 - 20.01.2017	- 63457.0000	-27336.0000	156709.0000	- 231677.0000	-56.92%
ДжорджБушМладш ий	20.01.2001 - 20.01.2009	- 76379.0000	-51754.0000	189796.0000	- 175563.0000	-167.76%
Билл Клинтон	20.01.1993 - 20.01.2001	- 29817.0000	32666.0000	159497.0000	-53051.0000	9.55%
ДжорджБушСтарш ий	20.01.1989 - 20.01.1993	- 2797.0000	-38947.0000	41829.0000	-53367.0000	-1492.46%
РональдРейган	20.01.1981 - 20.01.1989	- 12192.0000	-12790.0000	38742.0000	-41997.0000	4.90%
Джимми Картер	20.01.1977 - 20.01.1989	- -2663.0000	-12790.0000	38742.0000	-41997.0000	380.29%
ДжеральдФорд	20.01.1974 - 20.01.1977	- -189.0000	-2418.0000	7441.0000	-15816.0000	1179.37%
РичардНиксон	20.01.1969 - 20.01.1974	- 88.0000	2309.0000	10279.0000	-6650.0000	2523.86%

АҚШ-тың басқа да бюджеттік көрсеткіштері

Индикатор	Кезең	Нақты мәні	Көрсет. мәні
Бюджеттік шығындар	окт. 2020	521.769 млрд. USD	497.78

Мемлекеттік бюджет ЖІӨ-нен	2019	-4.6 %	-3.8
-------------------------------	------	--------	------

Әскери шығындар	2018	633.565 млрд. USD	605.803
-----------------	------	----------------------	---------

Бюджет жүйесінің ең негізгі проблемалары ролін бюджет дефициті атқарады. Бюджет дефициті – ағымдағы жылы бюджет шығысының оның табысынан көп болған саласы. Бюджет дефицитінің себептері әр түрлі болады:

- Қоғамдық өндірістің төмендеуі;
- Қоғамдық өндіріс шығындарының өсуі;
- «бос» ақшаларды көп шығару;
- себепсіз және мәнсіз кеңейтілген әлеуметтік бағдарламалар;
- қажеті жоқ объектілерді көптеп қаржыландыру;
- өте үлкен масштабтағы көлеңкелі ақша айналысы;
- үлкен өндірістік емес қаржыландыру да жатады.

Бұл проблемалар бойынша алдын алу шараларына келесідей ұсыным жасауға болады:

- бюджет саясаты шеңберінде барлық экономикалық қауіп тудыратын факторларды айқындау;
- экономикалық қауіп субъектілерін анықтап оның қандай субъектілерін анықтап қандай әрекет арқылы әсер ететіні көрсету;
- бюджет саясатына немесе процесіне төнген экономикалық қауіп факторларын айқындап оның тенденциясын зерттеу;
- мемлекеттік қаржы бақылау органдар жүйесін жетірдіру.

Қазіргі кезде еліміздің бюджет жүйесінің негізгі мақсаттарына мыналарды айтамыз:

- Стратегиялық, индикативті және бюджет жоспарларын бір бағыттау;
- Бюджетті, аймақтық және бюджетаралық қатынастарды үздіксіз, тұрақтылық және шыншылдық бағытында жетілдіру;
- Бюджет жоспарлау және іске асыру процестердің нәтижелігін жоғарлату, себебі, ол тұрақты әрі сенімді бюджет жүйесін нағыз негізгі инструменті болып табылады.

Тапшылық және мемлекеттік қарыз туралы түсініктер

АҚШ-тың қаржы жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі - ұлттық қарыздың тұжырымдамасы. Америка Құрама Штаттары үкіметтік қарыздың үкіметтің ЖІӨ-ге қатынасы бойынша әлемде 36-шы орында тұр. Алайда, абсолютті сандармен АҚШ-тың ұлттық қарызы қорқынышты көрінуі мүмкін, өйткені ол 15 трлн доллардан асады. Алайда, оның көлеміне қарамастан, Конгресс үнемі оны одан әрі ұлғайту туралы шешімдер қабылдайды.

Халықаралық және ішкі нарықтарда іс жүзінде шексіз қарыз алу мүмкіндігінің арқасында Америка үкіметі үздіксіз жұмыс жүргізе алады және сайлаушылар алдындағы барлық әлеуметтік кепілдіктердің жұмыс істеуін қамтамасыз етеді.

Құрама Штаттардағы мемлекеттік бюджеттің тапшылығы 2020 жылғы қазанда 284000 миллион АҚШ долларына (284 миллиард АҚШ доллары) дейін төмендеді. Максималды профицит 214255 миллион долларға және тапшылық 864074 миллион АҚШ долларына жетті.

Деректер Қаржылық менеджмент қызметімен ай сайын жарияланады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Ильясов К.К. Қаржы. Оқулық. – Алматы, 2005ж.;
2. Қазақстан Республикасының бюджет кодексі, 2004 жылғы 24 сәуірдегі №548;
3. Үтибаев Б.С., Жунусова Р.М., Саткалиева В.А. Государственный бюджет. Учеб. – Алматы: Экономика, 2006ж.;
4. Ә.Қ.Шеденов, Е.Н.Сағындықов және т.б. Жалпы экономикалық теория. Оқулық – Ақтөбе.: «А-Полиграфия», 2004ж.;
5. Реформирование экономики Казахстана: Проблемы и их решения. Алматы. 1999ж.
6. U.S. Department of the Treasury. Financial Statements of the United States Government for the Fiscal Years Ended September 30, 2018, and 2017. — 2018.
7. <https://take-profit.org/statistics/government-budget/united-states/>
ҚР Бюджеткодексі.
8. ҚР «Республикалық бюджет туралы» Заңы.
9. Қаржы. Оқулық. Ильясов К.К., Құлпыбаев Б.С. Алматы: 2006 ж.
Мемлекеттік бюджет кірістері мен шығыстары бойынша деректер Государственный бюджет Казахстана 2020 | Расходы Доходы (take-profit.org)

МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТТІ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ОЗЫҚ ШЕТЕЛДІК ҮЛГІЛЕРІН ҚАЗАҚСТАНДА ЕНГІЗУ

Касенова А.Қ., Сапарханов Н.Ж.

muhammadriza858@gmail.com, n.saparkhanov23@bk.ru

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, «Мемлекеттік аудит»

мамандығының 3 курс студенттері, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

Ғылыми жетекші – Бейсенова Л.З.

Аннотация

Қазақстан Республикасы мемлекеттік аудитті ұйымдастыруда жылдан-жылға алдыға қадам басып келеді. Дегенмен, мемлекеттік аудит ежелден Еуропа елдерінде пайда болғандықта бізге сол елдердің тәжірибесімен үнемі таныс болып отырған жөн. Халықаралық ұйымдардың, аудиттің негізі пайда болған аймақтағы қазіргі таңдағы атқарылып жатқан жоғары қаржылық